

Cleyn Antwerpen – Klein Antwerpen

Inleiding

Deze wijk aan het Stadspark naast het Grote Antwerpen telt 22 straten en meer dan 10.000 inwoners. Ze wordt begrensd door het Stadspark en de 'ring' Charlottalei, Belgiëlei, Mechelsesteenweg en Frankrijklei. We komen de naam "Cleyn Antwerpen" tegen als gehucht maar ook als herberg. In de late middeleeuwen stond er een herberg met de naam "Cleyn Antwerpen" aan de splitsing Lange Leemstraat/Isabellalei.

De hele wijk lag tot 1864 buiten de stadsmuren en hoorde bij het domein 'Harincrode', een dunbevolkt gebied met landelijk karakter, ten zuidoosten van het huidige Stadspark. Enkel een oude landweg, de Leemstraete, was zichtbaar belopen. Deze verbond de landbouwgronden van Hoog en Laag Harincrode met de gronden van het 'Nonnenveld', een geheel van landerijen op en rond het huidige Stadspark. Het hier gelegen klooster van St-Margrietendal of Ter Nonnen verdween samen met de rest van de wijk in 1542 bij de aanval van Maarten van Rossem op de stad. Ter verdediging werden alle gebouwen in de omgeving gesloopt en afgebrand en werd een bouwvrije bufferzone ingevoerd in een straal van 585m vanaf de wallen.

Veel later, in 1864, bij de sloop van de Spaanse omwalling en de bouw van de Brialmontvesting, kwam de wijk binnen de stadsmuren te liggen en vervielen de militaire servituten. De leien werden aangelegd, waarlangs naar Weens model grote en representatieve gebouwen werden opgericht, en het stadspark werd een nieuwe blikvanger van de stad. Wanneer Berchem zich oprichtte en weer de allure kreeg van een bloeiend dorp stroomde er vers bloed door de grote landweg welke wij nu Lange Leemstraat noemen. Het hele gebied tussen de oude en de nieuwe omwalling, 'de vrijheid van Antwerpen', kwam vrij voor bebouwing. De aristocratie en de gegoede burgerij bouwden hun riante herenhuizen in de eerste plaats aan de uitvalswegen, aan de nieuwe 'boulevard', in de buurt van het Stadspark en in het nieuwe 'Quartier Léopold', de huidige Belgiëlei en omgeving. De wijk die wij nu 'klein Antwerpen' noemen werd dus als één van de eerste gebieden buiten de Spaanse omwalling 'verkaveld'. Het chique volk, adel en hoge burgerij, woonde in de Belgiëlei, Mechelsesteenweg, Van Breesstraat, Van Eycklei, Charlottalei en Lange Leemstraat. De burgerij, arbeiders, bedienden, diamantbewerkers, handelaars en kunstenaars in de verbindingsstraten. Omdat de wijk in die tijd vooral rijkelui aantrok werd een van de eerste tramlijnen uit de geschiedenis van Antwerpen, tram 8, door de Lange Leemstraat getrokken. Net zoals in de rest van de stad veranderde de aanblik van de straten sterk na de Tweede Wereldoorlog. Een groot gedeelte van ons erfgoed verdween eerst door bominslagen en later door onbegrip en winstbejag.

Het kosmopolitische karakter van de stad komt in deze wijk tot uiting in de aanwezigheid van protestantse kerken, joodse synagogen, conservatief katholieke kerken, ... Vooral de orthodox joodse gemeenschap valt op door hun traditionele klederdracht.

De wijk Klein Antwerpen heeft gelukkig een enthousiaste Wijkvereniging. Het jaarlijks Wijkfeest is het hoogtepunt maar ook andere realisaties zoals het gerestaureerde Madonnabeeld, wat we "Ons Maria" mogen noemen, de reuzen, de 'Walk of Leem' en de wandelingen zijn enkele voorbeelden van hun inventiviteit en gedrevenheid.

1. Spaanse omwalling (Parking... Verdieping -3)

***We starten in de ondergrondse parking aan het Stadspark op niveau -3
Inkom parking met de wagen aan 't park/Van Eycklei
Inkom/uitgang voor voetgangers aan de Frankrijklei/Maria-Theresialei***

De geschiedenis van de wijk is getekend door de Spaanse omwalling. In september 2006, bij de heraanleg van de Leien, legden archeologen de tweede vleugel van de 16de-eeuwse Sint-Jorispoort op de Leopoldplaats bloot. De noordelijke vleugel van wat ook de Keizerspoort genoemd wordt, werd al in 2002 opgegraven. De volledige Sint-Jorispoort is onderzocht. Het gebouw was de grootste en indrukwekkendste poort van wat ooit de Spaanse omwalling vormde. Deze vesting werd omstreeks 1560 gebouwd en was de allereerste in haar soort in de Nederlanden.

Ze omwalde de toenmalige stad en was een symbool van de rijke metropool Antwerpen. Het was voor iedereen duidelijk dat oude bouwwerken niet zomaar en ongestraft kunnen afgebroken worden. Zij zijn het erfgoed van de stad, een deel van onze cultuur.

Men kon bij de heraanleg van de Leien, zomer van 2007, de blootgelegde vesting zien. Daarna werd ze in stukken gesneden en 6 meter onder de grond terug in elkaar gestoken. Door die operatie maakt het bastion gewoon deel uit van de parkeergarage. Bezoekers hebben zo vanuit de parking, enkel op niveau -3, een mooi zicht op de oude verdedigingsmuur. De garage steekt ineens in een historisch kleedje.

Toen de stad Antwerpen in de negentiende eeuw uit haar voegen barstte, werd de stadsmuur met zijn poorten, uit de 16de eeuw, gesloopt en de omliggende vesten gedempt. De Spaanse wallen, zo genoemd omdat zij toen opgetrokken werden als verdediging tegen de Spaanse aanvallen, werden uitgebreid tot de "Promenade de Longchamp. Zij maakten zo plaats voor de huidige "Boulevard".

Deze leien maken, net als de ommuring vroeger, een halve cirkel rond de stad. Ze hadden verschillende namen die we nu niet meer gebruiken. Zo heette de huidige Amerikalei toen Zuiderlei, de Britselei was de Nijverheidslei, de Frankrijklei de Kunstlei en de Italiëlei de Handelslei.

Het plein voor de Nationale Bank had de naam "Kunstaboulevard".

Na de Eerste Wereldoorlog werden de Leien beschouwd als 'waardige plaats' om de landen waarmee België zich geallieerd had: Amerika, Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië, te gedenken.

Nu heeft men ondergronds niet alleen drie tunnels, een autoparking en de tramlijnen maar kan men een deeltje van de omwalling achter glas bekijken.

Voor meer info zijn er de panelen.

***We gaan naar boven via de trap of lift en komen uit aan de Maria-Theresialei/Frankrijklei
We gaan naar links en lopen zo richting Lange Leemstraat
We nemen de tijd om gericht rond te kijken en naar de uitleg te luisteren***

Aan de achterkant van de Nationale Bank ligt het Leopoldplein.

Dit is de plaats waar vroeger de stadspoort Sint-Joris (ook Keizerspoort genoemd) stond, één van de toegangen tot de versterkte stad. Bij het afbreken van de vestingmuur zijn de poorten spijtig genoeg verdwenen.

Half 15e eeuw (1431) begon men de waterhuishouding van de stad Antwerpen te verbeteren door in de buurt van de Jorispoort, nu Leopoldplein, een reservoir te bouwen en schoon water van enkele beken op te vangen. Dat werd dan in een vest langs de stadswal geleid naar de Blauwe Toren van waaruit de Wappersgracht aan de Meir de stad in gestuwd werd.

Op 11 juli 1873 werd het toen vernieuwde plein omgedoopt tot Leopoldplein. Dit omdat er het grote ruitersstandbeeld van koning Leopold werd ingehuldigd.

Het standbeeld zelf maakte twee lange wandelingen. Eentje in de 19e eeuw door politieke onenigheid en eentje bij de meer recente heraanleg van het plein, einde 20e eeuw, toen ruiter en paard letterlijk van hun sokkel vielen.

2. Nationale Bank (Frankrijklei nr.?)

De Nationale Bank van België, aan de overkant van de leien, is naast een eerbiedwaardig instituut ook een historisch gebouw. Deze Antwerpse vestiging aan de Frankrijklei/Leopoldplaats is een zogenaamde Bijbank, een filiaal van de centrale bank in Brussel.

Het gebouw werd opgericht in 1875 aan de toen indrukwekkende "Kunstboulevard" die op de oude vestingmuur aangelegd werd. Langs deze boulevard werden grote herenhuizen opgetrokken en majestueuze openbare gebouwen, zoals het Justitiepaleis en de Opera. Het is ontworpen door de Kortrijkse architect Hendrik Beyaert, een bekend voorloper van de Belgische Art-Nouveau-Bouwmeesters en...ongelooflijk maar waar...op slechts 4 jaar tijd gebouwd.

De stijl van het imposante bankgebouw wordt omschreven als "eclectisch" (bestaande uit verschillende stijlen waaruit de architect of beeldend kunstenaar de beste kiest voor het betreffende gebouw of beeld).

Het bankgebouw met monumentale hoekpaviljoenen, afwisselend dakenspel met leien, zadels- en schilddaken, koepels en torentjes, kan gelden als stedenbouwkundig oriëntatiepunt tussen de oude binnenstad en de na het slechten van de Spaanse Vestingen "nieuw aangelegde" wijken.

Een imposant gebouw dat aan de buitenkant, met zijn vele torentjes, is geïnspireerd op het door koning Frans I geliefd kasteel van Chambord aan de Loire.

Aan de binnenkant, die wij vast nooit te zien krijgen, ziet het er verrassend genoeg uit als een middeleeuws herenhuis uit Oud-Antwerpen. Dat was ook de opzet van de architect. Hij wilde het doen inpassen in het pronkerige sfeertje van de Scheldestad.

De toenmalige gouverneur van de Bank kon toen aan de Antwerpse burgemeester schrijven: "Wij schonken de stad een monument dat haar artistieke vermaardheid eer aan doet."

Sinds een paar jaar is de Nationale Bank onbewoond, en staat het gebouw leeg.

Kijk ook even naar het hoekhuis Frankrijklei/Lange Leemstraat. Sobere neo-roccocostijl uit de tweede helft van de 19e eeuw.

We steken de Van Breestraat over en volgen de Lange Leemstraat

De Van Breestraat is genoemd naar Matthias Van Bree (Antwerpen 1773-1839). Hij was een neoclassicistisch historie- en portretschilder, bestuurder van de Antwerpse Academie en gemeenteraadslid. Zijn standbeeld staat in de tuin van de Academie.

Tot de Eerste Wereldoorlog was dit een van de chicste straten van Antwerpen. Dat zie je aan de breedte van de gevels. Hier woonden Van Havre, Legrelle, ... Antwerpse adel: katholiek, onderling getrouwd. Ze reden te paard door de dreven van hun parken. Ze verplaatsten zich per koets waarin ze naar schouwburgen, recepties en bals reden. In de Antoon Van Dijkstraat en de Breughelstraat waren er maneges.

Na het slopen van de stadswallen in de 19e eeuw is er sprake van een Leemstraat van de Boulevard naar Deurne toe. Deze straat is de hoofdstraat van de wijk Klein Antwerpen. De naam heeft ongetwijfeld te maken met de bodemgesteldheid van dit gedeelte van Antwerpen. Al sinds 1432 is er sprake van een "Leemstraetken". Later kwamen ook andere namen naar voor:

"Straat naar Lantaernhof"; "Baene van Antwerpen naar de Gitschotel"; "Chemin du Petit Anvers";

"Chemin d'Argile"; "Cleyne Antwerpsche straet", ...

Wanneer we verhalen uit vroegere tijden nalezen, komen we te weten dat deze straat, deze weg, iets hoger lag (en nu ook nog) dan de omliggende gronden. Mensen uit de binnenstad gebruikten toen leem om hun huizen te bezetten. Deze was verder naar Berchem toe te halen op een plaats waar we nu de Leemputstraat hebben. Ze liepen op het hoger gedeelte van de weiden en vormden zo een zandweg: de huidige Lange Leemstraat.

Vanaf de Sint-Jorispoort begint de grond trouwens te klimmen. Aan de grens van Berchem, aan het vroegere Galgenveld waar nu het Albertpark is, bereiken we 10 m hoogteverschil.

3. Middelbare Meisjesschool (Lange Leemstraat 26)

Het grote gebouw Nr. 26 aan de rechterkant...

Op de gevel staat "*Middelbare school - Ecole moyenne*". De oprichting van dit schoolgebouw situeerde zich op het scharniermoment van de 19de-eeuwse schoolstrijd.

Op 1 oktober 1882 opende deze meisjesschool haar deuren maar het zou tot na de eerste wereldoorlog duren eer de meisjes konden beschikken over een volwaardig middelbaar onderwijs met een oude en moderne humaniora zoals de jongens. Het was de eerste meisjesschool in de stad.

Voordien waren er enkel jongensscholen. Dat deze meisjesschool in deze wijk kwam, was niet zo toevallig: de rijke burgerij uit de stad had hier immers zijn buitenverblijven.

Het gebouw in neo-renaïssancestijl van 1880 naar een ontwerp van architect Pieter Dens heeft een rijk uitgewerkte gevel van natuursteen en baksteen op arduinen sokkel. De segmentboogvensters in vlakke omlijsting, evenals de beglaasde houten vleugeldeuren met originele roedenverdeling, vallen hier op. Het gebouw bestaat uit in U-vorm geplaatste vleugels rondom een rechthoekige binnenkoer met een rechthoekige turnzaal (nu bibliotheek met fraai bewaarde houten dakspanten en muurkasten) aan de zuidelijke zijde. De linkervleugel werd in 1900/1904 verhoogd met een verdieping.

100 jaar lang heeft het gebouw dienst gedaan als middelbare meisjesschool.

Van 1 september 1981 tot juni 1995 nam het Stedelijk Instituut voor Sociale Studiën intrek in het gebouw. Vandaag huisvest hier het ADVN, het Archief- en Documentatiecentrum Vlaams Nationalisme. Hier kan men allerlei documentatie inzien en eigen archieven ter bewaring toevertrouwen.

4. Kapel van het Allerhoogste Sacrament (Hemelstraat 21-23)

We volgen de Lange Leemstraat en lopen even de Hemelstraat, aan de rechterkant, in.

Op de hoek gevormd door de Mechelsesteenweg en de aardeweg naar de Lange Leemstraat toe stond destijds een hoeve die, toen ze een herberg-van-plezier was geworden, "Het Hemeltje" heette.

Vandaar werd de straat in de volksmond "Hemelstraatje" genoemd.

De wettiging als Hemelstraat dateert van 29 mei 1846.

De straat heeft, voor sommige mensen dan toch, iets heilig. "De Kapel van het Allerhoogste Sacrament" van de congregatie Priester-Broederschap Pius X, is hier gehuisvest. Deze volgelingen van kardinaal Lefèvre volgen en geven de erediensten volgens de oude kerkelijke rites, dus ook nog volledig in het Latijn. Het is een mooie neogotische kerk met bewonderenswaardige glasramen van 1890/1892 naar architect Eduard Stordiau. De bakstenen voorgevel is sober en integreert zich onopvallend in het straatbeeld.

Het interieur van het kloostercomplex is vrij oorspronkelijk bewaard gebleven en heeft daardoor de intieme sfeer van de religieuze instelling perfect behouden.

De drie-beukige kapel heeft een asymmetrische compositie omwille van de toegankelijkheid vanuit het klooster enerzijds en anderzijds voor de gelovigen en bezoekers.

Al het meubilair, de preekstoel, de op doek geschilderde taferelen van de kruisweg, het hoofdaltaar met gebeeldhouwd houten retabel en de vijf gipsen beelden op de wandconsoles, werden vervaardigd door de vaste medewerkers van Jean-Baptiste Bethune. De kapel heeft ook een opmerkelijke collectie van figuratieve en decoratieve glasramen uit de productie van de voornaamste vertegenwoordigers van de Gentse neogotische glazenierskunst. Vermoedelijk is het grote glasraam in het koor door Bethune zelf ontworpen en gemaakt.

Maar wat voor een gewone bezoeker vast het meest zal opvallen zijn de religieuzen zelf. Hier zien we hoe priesters en paters voor de jaren 1960 nog gekleed waren, in lange zwarte 'rok'. Men heeft hier ook nog het "Rozenhoedje" om 06u en de wekelijkse missen om 06u30 en 18u. Op zondag is er mis om 07u30 en 10u. Op zaterdag is er biechtgelegenheid en tussendoor kan men altijd binnen, zelfs om enkel de mooie glasramen te bewonderen.

6. Woning Dumont (Lange Leemstraat 57)

We gaan verder tot aan het mooie gebouw nr. 57 en steken de straat over om het beter te kunnen bekijken

Een prachtig gaaf bewaard gebleven voorbeeld van neogotische bouwstijl.

De "woning Dumont", zoals dit huis oorspronkelijk genoemd werd naar zijn eerste eigenaar, is gebouwd in 1879 (zie cartouche). Het is een typisch voorbeeld van deze stijl die in de 19e eeuw op relatief grote schaal in de steden werd toegepast. De architect van het pand was de katholieke politicus Joris Helleputte (1825-1925). Hij bouwde in neogotiek, en niet in de liberale stijl van de neorenaissance.

Natuurstenen lijstgevel met markante erker, kruiskozijsen en spitsboogvensters.

In de raamkozijnen vooraan, zowel als achteraan, is zeer mooi brandglas aangebracht.

Op het glasraam boven de dubbele deur aan de voorpoort is een leeuwenfiguur te zien die een schild draagt met de Middelnederlandse tekst: "Ick waeck".

Het huis werd als beschermd monument in 1979 door de Stad Antwerpen in huur gegeven aan het Humanistisch Verbond vzw. Vandaag staat het leeg.

Het gebouw kreeg de naam "Vrijzinnig Ontmoetingscentrum Karel Cuypers" als eerbetoon aan de eerste voorzitter van het Humanistisch Verbond. De lokalen werden gebruikt als kantoren, documentatiecentrum, ruimten voor vergaderingen, activiteiten en tentoonstellingen.

Wel ironisch dat een zo katholiek huis later gebruikt werd door een vrijzinnige vereniging.

Joris Helleputte bouwde oorspronkelijk drie huizen voor de heer Dumont (1847-1920), hoogleraar Geologie en Mijnbouw aan de Katholieke Universiteit Leuven en ontdekker van het steenkoolbekken in Limburg. Dumont woonde met zijn acht kinderen in het middelste huis en de twee andere verhuurde hij. nr. 55 werd gesloopt.

Nr. 59: Naar patroon van een 16de-eeuws huistype. Namelijk drie ramen breed en drie bouwlagen hoog.

7. Radio Kerkske (Protestantse kapel in de Bexstraat nr. 13)

We wandelen verder de Lange Leemstraat door tot aan de Bexstraat (links), lopen deze een stukje in.

De Bexstraat verbindt de Lange Leemstraat met de Van Eycklei aan het Stadspark. Ze is genoemd naar Frans Bex, bouwmeester en Antwerps raadslid van 1872 tot 1890.

Dieper in de straat bevindt zich de Protestantse Kapel. De "Vlaamsche Evangelische Kerk".

Een neo-romaans bouwwerk uit 1893 dat enkele jaren geleden erkend werd als historisch monument. De binnenarchitectuur en de akoestiek worden hoog geschat wat de kerk best geschikt maakt voor concertuitvoeringen.

De architect van deze kerk is Jozef Hertogs. (1861-1930). De meest succesvolle architect van Antwerpen in zijn tijd. Bouwde in 44 jaar 500 woningen en openbare gebouwen en nog een

serie restauraties. O.a. de synagoge Shomre Hadass in de Bouwmeesterstraat, huis Mayer van den Bergh in de Lange Gasthuisstraat (nu museum), de Inno (magazijn Tietz) het Hanzahuis (hoek van de Suikerrui) en, het nu verkommerde Museum Ridder Smidt van Gelder aan de Belgiëlei.

Het interieur van de kerk bestaat uit een sobere bepleisterde en witgeschilderde drie-beukige ruimte.

Hier geen heiligenbeelden, noch een altaar...geen kleurige versiering te zien. Wel twee kruisgewelven op twee pijlers met bladwerkkapiteel en hoge bogen op consoles. Aan de noordzijde zien we een eenvoudige rechthoekige tribune met houten balustrade.

De binnenarchitectuur en de akoestiek wordt hooggeschat wat de kapel best geschikt maakt voor concerten. In 2004 bekwam de kapel een nieuw barokorgel wat de waarde van het geheel nog doet stijgen.

De huidige kerk was gebouwd naast een groter kerkgebouw, de Duitse Christuskirche waarvoor de straat speciaal was getrokken. Deze was voorzien van een typische toren in neogotische stijl zoals er eind negentiende eeuw een heel aantal in Antwerpen opgericht werden.

Het speciale aan deze toren was dat er een radio zendanten aanwezig was.

Een gedreven radioamateur, Georges De Caluwé, verzorgde vandaar dagelijks populaire programma's. De kosten werden gedekt door reclame en steun van sympathisanten.

De naam "Radio Kerkske" kwam vanzelfsprekend. De tekst en de melodie van de avondlijke afsluittune waren door iedere Antwerpenaar gekend.

Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog stopte De Caluwé zijn activiteit omdat hij, terecht, vreesde dat de Duitsers zijn zendmateriaal voor hun propaganda zouden gebruiken. Hij maakte zijn apparatuur hiervoor ook stuk. Na de oorlog kreeg hij spijtig genoeg geen toestemming meer om terug uit te zenden.

We keren terug op onze stappen, naar de Lange Leemstraat toe, en kijken in de Hertoginstraat

De Hertoginstraat kreeg haar naam naar aanleiding van het huwelijk van de hertog van Brabant, de latere koning Leopold II, met Marie-Henrietta, waardoor laatstgenoemde de titel van hertogin mocht dragen.

We zien links een aaneensluitende prachtige rij gevels en aan de overzijde het Koninklijk Lyceum.

Middelbaar onderwijs voor jongens en meisjes.

Op de nieuwbouw van deze school na, bestaat hier nog een volledige intacte bebouwing van mooie eind negentiende-eeuwse herenhuizen.

8. De oudste apotheek van Antwerpen (Lange Leemstraat 74)

We lopen de Lange Leemstraat in tot nr. 74

De apotheek hier is meer dan 140 jaar oud, de eerste vermelding in de stadsregisters dateert van rond 1870. Het huis werd als apotheek gebouwd door apotheker Gustaaf Van Surpel. Het is vermoedelijk de enige nog werkende apotheek met de originele infrastructuur van België.

De apotheekruimte is origineel gebleven tot op heden. De muurbedekking (imitatie cordoba behang) en de standflessen zijn nog zoals in het begin. Enkel een vals plafond, wegens oorlogsschade door de V-bommen in 1945, en enkele kastjes werden toegevoegd.

Het moderne gedeelte bevindt zich achteraan en is haast onzichtbaar.

9. "Ons Maria" (hoek Lange en Korte Leemstraat)

We gaan iets verder door tot aan de hoek Korte Leemstraat, rechts.

Tegen het hoekhuis is een Madonnabeeld met Kind aangebracht. Het beeld, door Frans Devriendt vervaardigd, werd op 4 juli 1872 plechtig ingehuldigd door monseigneur Sacré.

Het beeld werd gevraagd en opgesteld door de omwonenden. Niet enkel uit devotie maar ook omdat er in die tijd geen straatverlichting was en deze enkel bij Mariabeelden toegelaten werd.

De staande Onze-Lieve-Vrouw draagt het Jezuskind op haar linkerarm en toont met de rechterarm een scepter. Zij draagt, evenals het Kind, een verguld aureool. Met zijn beide handjes opgeheven maakt Jezus een uitnodigend of zegenend gebaar naar de voorbijgangers. Maria staat op een wereldbolvormig voetstuk dat bezaaid is met in reliëf opgebrachte goudkleurige sterren en onderaan omvat wordt door een wolkenpartij. Achter haar zien we de maansikkel en onder haar voeten de symbolische slang met appel in de muil. De sculptuur in natuursteen is voor de figuren monochroom wit afgewerkt maar met veelkleurige elementen.

Onder het voetstuk kan men op de muur nog grote delen van de oorspronkelijke tekst lezen welke luidde: "*Langs dezen weg zet geen en voet of zeg "Maria Wees Gegroet"*".

De rechthoekige zinken luifel met afgeschuinde hoeken bezit onderaan een lambrekijn rand en loopt bovenaan uit in een immense kroon die getopt is met een rijksappel. Onder het geheel is een sierlijke smeedijzeren lichtarm aangebracht met lantaarn die aangesloten is aan het straatlicht.

Dit Madonnabeeld kunnen de bewoners van Klein Antwerpen terecht "Ons Maria" noemen omdat de wijkvereniging dit beeld heeft gerestaureerd. Deels eigenhandig, deels door een professionele restauratrice maar helemaal met eigen middelen zoals voorheen.

Weetje: Vroeger stonden er links naast café met de moderne naam "The Legacy". Hier stonden de koetspaarden van de rijke burgers.

We gaan de Korte Leemstraat door

Deze zijstraat werd in 1847 geopend op gronden van de familie Van Buyten. Ze lijkt aanvankelijk, althans officieus en zeker tot 30 mei 1848 "Van Buytenstraat" te hebben geheten. Ze is een van de oudste aangelegde straten van onze wijk.

Tot 1859 liep de straat door tot aan de Mechelsesteenweg, een deel werd later de Sint-Jozefstraat.

Nr. 42: Dubbelhuis in eclectische stijl van de 19e eeuw.

Nr. 24: " Old Fellows-Huis" (Old Fellows zijn een Vrijmetselaarsloge). Hier is de eerste Belgische loge van de Intern Organisation Independent Order of Old Fellows. Te Antwerpen gesticht in 1911.

Nr. 14/16: Huis van architect Ernest Stordiau van 1911 met typische inrijpoort naar het achtergelegen koetshuis.

Nr. 10: Een mooie kleurige bakstenen lijstgevel met gebruik van natuursteen voor lijsten en balkons. IJzeren art-nouveau borstweringen. Spijtig genoeg een lelijke sectionaalpoort.

Het is momenteel de achteringang van de Sint-Lucasschool.

Merk op dat de lagere huizen in de straat de oudste zijn...

10. Sint Jozefstraat

Nu gaan we naar rechts, de Sint-Jozefstraat in richting Mechelsesteenweg, we blijven even naar de mooie gevels kijken in dit deel van de straat, draaien om naar de andere kant en zien daar een veel moderner gedeelte

Toen halfweg de 19e eeuw de brede landweg "Mechelsche Steenwegh" uitgebouwd en verlengd werd, werkte men verschillende zijstraten uit in de nog grotendeels braakliggende omgeving.

Een van de straten opende en bebouwde men in 1859. Het was oorspronkelijk de bedoeling om een brede straat door te trekken naar de in aanbouw zijnde Sint-Jozefkerk aan het Stadspark/Charlottalei.

De rijke burgerij bouwde er statige herenhuizen, merendeel in ecclesiastische stijl, en men zag dan ook diverse platen aan de versierde gevels: dokter, notaris, meester...

Toen in maart 1945 een V-bom insloeg veranderde een groot deel van de straat in een smeulende puinhoop. Enkele jaren nadien rezen de eerste woningen op de open plekken, de oude glorie kwam echter niet meer terug.

Nr. 9: Hoek met de Korte Leemstraat. Huis van de familie Grisar. Een van de belangrijkste zakenfamilies van de 19e en begin 20e eeuw. Ernest Grisar realiseerde de eerste telefoonlijn in Antwerpen in 1879. Dit tussen zijn kantoren in de stad en deze van het Osterriethuis op de Meir.

De familie Grisar waren medeoprichters van The Antwerp International Bell Telephone Company.

Zoon Alfred Grisar stichtte in 1900 de Beerschot Athletic Club op een stuk grond van zijn grootvader Ernest. Omdat die kort tevoren overleden was werden de clubkleuren aangepast aan de rouw: paars-wit.

Alfred Osterrieth was koopman en vanaf 1890 bankier en consul van Paraguay. Hij woonde ook in onze wijk.

Aan nr. 14 bewonderen we een prachtig pand, een herenhuis in neo-François I-stijl uit 1900. Het best bewaarde huis in het Antwerpse wat op de lijst staat voor 'erkenning' omdat het interieur nog volledig intact is gebleven (lambrisering, schildering, oorspronkelijk behang, ...). Alle kamers zijn in verschillende stijl opgemaakt gaande van François I (16e eeuw), Louis VI en Antwerpse stijl.

Het is een dubbelhuis van drie bouwlagen op een hoog souterrain. Typisch voor een burgershuis. In het souterrain waren vroeger de keukens en werkkamers voor de meiden gesitueerd. Het huis heeft ook de kenmerkende 2 trappen, één voor de bewoners en hun gasten en één voor het personeel. Achteraan in de tuin stond vroeger een koetshuis dat uitgeeft op een steegje waar we straks door zullen lopen.

Een latere bewoner van het hotel was de rechter en befaamd musicoloog Jean Auguste Stellfeld (1881-1952), echtgenoot van Hélène Vermeulen, die hier resideerde vanaf de jaren 1910 tot zijn overlijden. In de loop der jaren bouwde hij een muziekbibliotheek uit, met een uitzonderlijke collectie 17de- en 18de-eeuwse partituren, naast een verzameling muziekinstrumenten waaronder het befaamde Dulcken-clavecimbel (1747). Als organisator van huisconcerten in de woning, uitgevoerd op oude instrumenten in zijn bezit, en gebruik makend van de partituren uit zijn verzameling, geldt hij als een vroeg promotor van de oude muziek in België. De Stellfeldbibliotheek werd in 1954 aangekocht door de Universiteit van Michigan en ondergebracht in de School of Music in Ann Arbor (Verenigde Staten). Met zijn buur Clément Swolfs, residerend op nummer 20, realiseerde hij in 1930 een vastgoedproject op een achterliggend perceel, hoek Mechelsesteenweg en Molenweg.

Gebouw nr. 11 "Emmaüs" herbergt het Ontmoetingscentrum van de parochie Heilige Geest, de kerk in de Mechelsesteenweg hier vlakbij. De naam alludeert op de parabel van de Emmaüsgangers uit het Lucas-evangelie.

Aan de overzijde zien we tussen de Korte Leemstraat en de Hertoginstraat stuk voor stuk statige herenhuizen. Huis nr. 7 is opgetrokken in eclectische stijl met neo-Lodewijk XVI-decoratie door de bekende architect Stordiau in 1908. Renovatie door de bekende decorateur Pieter Porters die daar enkele jaren woonde en cursussen bloemschikken gaf.

Het brede herenhuis nr. 5 is eveneens in eclectische stijl en heeft de inscriptie '1908' in de gevelsteen.

Het werd volledig gerestaureerd.

Kijken we terug naar de pare nummers zien we op nr. 6 art-nouveau-inslag in de omlijsting van de keldervensters en de mozaïekpanelen op de borstweringen en boogvelden.

Op nr. 8 zien we neo-rococo getint paneelwerk, dito gebogen ijzeren leuning en gekleurde tegelfries met meandermotief.

We slaan links af de Mechelsesteenweg in

Al in 1395 heette deze weg "Mechelsche steenweg". Het was een belangrijke landweg naar de stad Mechelen, omringd door windmolens, hovenierderijen en lusthoven. Het was ook de eerste gekasseide weg buiten de middeleeuwse stad "ruienstad" genoemd.

Hij kreeg nog verschillende namen, tot circa 1886. Toen kreeg hij zijn huidige naam en vorm. Sporadisch komt op oude plattegronden de naam "Sint Jorissteenweg" voor evenals "Berchemsesteenweg" of "Mechelsebaan".

Uit erkentelijkheid ten opzichte van de vroegere Franse prefect was in 1809 aan de dreef ter hoogte van de Molenstraat (*waar we nu staan*) tot aan de Harmonie verder aan het Albertpark, de naam "d'Herbouilledreef" gegeven. Waarschijnlijk is het dit gedeelte dat eerder "Mosselmanslei" heette.

De naam "Molenstraat" verwijst trouwens naar de in 1570 opgerichte graanwindmolen welke in 1844 'verhuisde' naar Hombeek.

Vanaf 1846 strekte deze steenweg zich uit van het talud van de Spaanse vesting van aan de Keizerspoort op het huidige Leopoldplein, ten westen van de Hemelstraat tot aan de Boomgaardstraat, de grens Antwerpen-Berchem.

Thans vindt men aan de Mechelsesteenweg lintbebouwing met statige herenhuizen in neo-classicistische stijl en tamelijk recente flat- en kantoorgebouwen evenals winkels van uiteenlopende aard.

11. Maurice Verbaetsteeg (tussen Mechelsesteenweg nr. 113 en nr. 121)

We slaan linksaf in de Maurice Verbaetsteeg.

Deze servitudeweg, vroeger een zandweg maar sinds enkele jaren heraangelegd, is een verbinding tussen de Mechelsesteenweg en de Sint-Vincentiusstraat. Vele mensen gebruiken deze weg om naar het ziekenhuis te gaan, ook vroeger, zelfs toen het ziekenhuis nog een kleine kliniek met klooster was. Het schijnt dat die uitweg gebruikt werd om lijken ongezien weg te brengen... tijdens de cholera-epidemie in 1848... en later misschien ook nog...Vandaar dat men vroeger hier ook geesten zag dwalen?

We merken hier in ieder geval dat een grootstad ergens op een klein dorp kan lijken.

Bijna aan het 'hekkens' blijven we stilstaan bij de fresco. Geen gewone graffiti maar kunst. Besteld en betaald door de wijkvereniging Klein-Antwerpen en vervaardigd door Gunther Verschuren met de handtekening "Gun.T". We herkennen de zanger/schrijver Wannes Van de Velde, architect Walter Van Cuyck, de worstelaar-kampioen Alfons Steurs. Alle illustere inwoners van onze wijk.

12. Huis Claeys (Maurice Verbaetsteeg/Sint-Vincentiusstraat)

Het mooie huis links achteraan, achter het poortje, het "Huis Claeys", is eigendom van het Sint-Vincentiusziekenhuis en werd in 1996 geklasseerd. De naam van het huis verwijst naar de eigenaar die het in 1902 liet bouwen. Frans Claeys (1860-1933) was oudheidkundige en conservator van de musea "Het Steen" en "Het Vleeshuis". Hij bezat een uitgebreide en uitzonderlijke verzameling schelpen en oude voorwerpen welke bij de baggerwerken aan de oppervlakte waren gekomen. Hij collectioneerde deze zeldzame voorwerpen en bouwde hier zijn eigen museum waar hij ook ging wonen.

Dit gebouw is verbonden door een overdekte galerij met een smal toegangsgebouw in de Sint-Vincentiusstraat dat we straks tegenkomen.

Het huis Claeys met de oorspronkelijke naam "In de Gulden Spoor" werd in neo-traditionele bak- en- zandsteenstijl opgericht door architect Walter Van Cuyck. De materialen waarmee het gebouwd is waren afkomstig van de afbraak van oude patriciërswohnungen in de Antwerpse binnenstad. De 17de-eeuwse zuilen aan het Koetshuis komen van een koopmanshuis aan Kipdorp. Het origineel Spaans sluitwerk van de ramen, de glasraampjes...

Zijn verzameling werd na zijn dood geveild. Het huis werd aangekocht door de Zusters Van Liefde van het ziekenhuis die hier vele jaren het Sint-Vincentiusinstituut voor Verpleegkunde hadden.

12bis: Gedichtenmuur Paul van Ostaijen (Hoek Maurice Verbaetsteeg/Sint-Vincentiusstraat)

Sinds april '12 kunnen we het mooie gedicht "Zeer kleine speeldoos" van Paul van Ostaijen lezen op de muur van het nieuwe gebouw van het Sint-Vincentiusziekenhuis aan de steeg. Het is een van de officiële gedichtenmuren in de stad.

13. Sint Vincentiusziekenhuis (Sint-Vincentiusstraat 20)

We lopen naar links een heel ander tijdperk tegemoet, daarna rechts de Sint-Vincentiusstraat in.

Daar rusten we even uit op het nieuwe plein voor het Sint-Vincentiusziekenhuis

Toen in 1874 de Zusters Van Liefde een klein gasthuis overnamen van de Broeders Van Liefde, was er nog geen sprake van de uitbouw van het ziekenhuis zoals we dat nu kennen.

Ze verzorgden er een 200 zieken en krankzinnigen en pas in 1922 kreeg het de officiële benaming 'kliniek'.

In 1969 werd een samenwerking op touw gezet met de C.M. en deze bouwde, samen met de zusters, een nieuw ziekenhuis waarbij grote delen van de oude kliniek werden gesloopt. Sinds

1995 is Sint-Vincentius gefusioneerd met Sint-Jozef te Mortsel en met Sint-Augustinus te Wilrijk. Het is het enige algemene ziekenhuis met spoedafdeling binnen de singel.

Een neogotisch gebouw, symmetrisch uitgewerkt aan weerszijden van de centrale kapel met vooraan een open ruimte, de vroegere boomgaard van de kliniek. De oude bakstenen gevels zijn rijkelijk versierd. Let op de knappe effecten van de verspringende bakstenen.

De kapel in eclectische stijl heeft een een-beukig schip en een half rond abscis. Het gewelf heeft kruisribben, Boheemse lichtkappen en veel lijst- en paneelwerk. Het middendeel van de kapel heeft een omlopende galerij op gietijzeren zuiltjes met een sierlijke ijzeren leuning. Het hoogzaal met zijn fraai versierd en goed klinkend orgel geeft mogelijkheden genoeg voor kleine concerten.

Onder de galerij zien we een gepolychromeerde plaasteren kruisweg en eveneens uit plaaster vervaardigd, enkele heiligenbeelden. Verder zijn de neo-barokke biechtstoel en de omlijste rondboogdeur rechts echt de moeite om even van dichtbij te bekijken. De muurschilderingen met onder meer de vier evangelisten niet minder.

In de kapel kan je altijd binnen.

De recent gebouwde vleugels bieden een breed gamma van mogelijkheden en uitbreiding van het beddenaantal. Gelukkig is de kapel geklasseerd en blijft een belangrijk onderdeel van het huidige Sint-Vincentiusziekenhuis. Het is vreemd kijken: oude gevels, moderne gevels en een glazen inkom...en een fantastisch voorplein met een boel ongekende mogelijkheden.

De Sint-Vincentiusstraat is genoemd naar het oorspronkelijk gasthuis van de Broeders Van Liefde die Sint Vincentius à Paulo als beschermheilige hadden.

Van 1846 tot 1869 was de straat gewoon het verlengde van de Haringrodestraat. Op 22 mei 1869 werd het gebogen gedeelte van deze lange weg omgedoopt in Sint-Vincentiusstraat.

Wie even wil verpozen of lekker en gezond eten is welkom in 22B, een voormalige diamantklieverij.

***We lopen de Sint-Vincentiusstraat door richting Lange Leemstraat.
Aan het Pleintje houden we halt.***

Op de hoek zien we de voormalige hoofdingang van het Instituut voor Verpleegkunde Sint-Vincentius eertijds 'geherbergd' in het Huis Claeys nadat de oorspronkelijke eigenaar het aan het ziekenhuis overgegeven had, voorkant van het Huis Claeys uit de steeg.

Nr. 11: Hier woonde en werkte componiste en pianiste Denise Tolkowsky. Grote faam verwierf Denise door haar optredens op talrijke concerten o.a. met echtgenoot, de pianist Alex de Vries.

Hun huis werd gedeeltelijk als muzieksalon ingericht en kunstenaars uit alle hoeken van de wereld konden er optreden en verblijven. Denise Tolkowsky richtte het Fonds Alex De Vries op om jonge musici bij de aanvang van hun loopbaan te steunen.

Nr. 6: Neo-classicistisch huis van architect Jos Bascourt van 1902. Het heeft een grote tuin.

We zien de vrolijk bekleedde nutskasten aan de gevel van dit vreemde huis, een synagoge of badhuis (gebedshuis waar men een ritueel bad kan nemen) van een van de orthodox joodse gemeenschappen.

Op initiatief van de wijkvereniging, samen met de dienst Buurt aan de Beurt worden verschillende nutskasten in het Antwerpse bekleed. Deze twee waren de eerste, eigenlijk een experiment.

Ze verbeelden de reuzen van Klein Antwerpen: Wannes van Klein-Antwerpen, zijn echtgenote Germaine van Ganzenveer en hun hond Scharminkel.

Op de hoek van de Sint-Vincentiusstraat en de Isabellalei zien we het huis van architect C. Seldenslach. Het valt op door zijn vele natuurstenen geveldecoraties, dakkapellen, erker en de opvallende toren in neo-Vlaamse-renaissancestijl. Het werd in 1880 opgericht als woon- en winkelhuis, later werd het de portierswoning van het grote Karel Cuypershof (waarvan straks de uitleg).

Nu iets over de Isabellalei.

Deze straat blijkt circa 1850 geopend te zijn. Zij komt voor op een plattegrond van 1854 en werd in 1856 door de brede Leopoldlei (die nu Belgiëlei heet) in ongeveer even lange stukken gesneden. De straat is genoemd naar de dochter van Filips II welke in 1596 huwde met aartshertog Albrecht van Oostenrijk. Vandaar ook de naam van een van de zijstraten: Albertstraat.

In 1621 werd Isabella, na het overlijden van haar echtgenoot, landvoogdes van de Nederlanden.

We steken de straat over en houden stil op het kleine plein.

Er staan uitnodigende banken...

We kijken rond en gaan dan de Lange Leemstraat af in de richting van de Oude Stad

Heel in de verte aan onze linkerkant zien we het Mariabeeld dat we daarstraks konden bewonderen. Verder door, maar niet zichtbaar, staat de Nationale Bank.

14. Verdraagzaamheidsplein (splitsing Lange Leemstraat / Isabellalei)

Nu iets over dit plein, het kloppend hart van de wijk en stevast 'bewoond' door Poolse, Russische en andere buurtbewoners die even kunnen verpozen op de banken.

De naam "Verdraagzaamheidsplein" is een idee van de wijkvereniging, weliswaar aangepast door de bureaucratie want eigenlijk verkozen we het zachtere "Pleintje van de Verdraagzaamheid".

We hebben in onze wijk niet alleen alle kleuren van de wereld maar ook verschillende geloofsgemeenschappen alle met hun tradities en feesten: Poolse katholieken en Antwerpse

katholieken, Russisch orthodoxen, Indische Hindoes en Sikhs, de verschillende joodse groepen, ...

We zien speciale tegels, naamtegels op de vloer:

Dit is onze eigen "Walk of Leem".

- Wannes Van de Velde.....groot Antwerps zanger, musicus, schrijver, ereburger van de wijk
- Paul van Ostaïjen...overbekend dichter en bij leven een opvallende figuur in de stad
- Urbino...tekenaar, schilder, bekend in verre Europese landen maar niet bij eigen volk
- De Zusters van Liefde...bezielers van ons Sint-Vincentiusziekenhuis
- Denise Tolkowsky...pianiste, componiste
- Vic Gentils... beeldend kunstenaar, vertegenwoordiger nieuw realisme
- Jos Bascourt...architect, pionier Antwerpse art-nouveau
- Georges De Caluwé...radiopionier, oprichter vrije radio Kerkske
- Alfons Steurs...wereldkampioen worstelen, circusacrobaat
- Ernest Grisar...zakenman, oprichter Antwerpse telefoonmaatschappij
- Leo Bervoets... tekenaar, schilder
- Leonard De Cuyper, beeldhouwer, ontwerper tracé Belgiëlei
- Suzanne Lilar-Verbist...schrijfster, eerste juriste van België
- Eduard Keylig...landschapsarchitect, ontwerper Stadspark
- Frans Van Kuyck... landschapsschilder, graficus en politicus
- De Reuzen van Klein-Antwerpen

Allen woonden en werkten zij in onze wijk en laten een onvergetelijke bron van kennis en kunst voor ons achter

We plaatsen nog meer tegels, nog meer mensen verdienen er een...

Enkele namen:

Albert Grisar, componist; Eduard Parein, stichter Biscuiterie Parein; Leo Bervoets, tekenaar/schilder; familie De Winter, diamantbewerkers; Suzanne en Françoise Lilar, schrijfsters.

Sinds mei 2012 hebben we op ons Pleintje ook een Vredesboom. Een Chinese linde met een speciale betekenis welke op passende wijze, en met bevestiging van de verschillende geloofsgemeenschappen uit de wijk. Katholieke geloofsgemeenschap (Heilige Geestkerk); Protestantse geloofsgemeenschap (Kerk Bexstraat); joodse Chabathgemeenschap; Indische Sikhgemeenschap;

Afrikaanse moslimgemeenschap; Vrijzinnige vereniging...en natuurlijk de Wijkvereniging.

15. Cuypershof (hoek Lange Leemstraat/Isabellelei)

We steken de Lange Leemstraat nu over en houden halt aan het donkere hoekhuis vlakbij. Daar hebben we best zicht op de "Résidence Isabelle".

Waar nu het appartementsgebouw staat, dat wij soms ook "onze Boerentoren" noemen, stond voeger het woonhuis, met vrijstaand atelier, van beeldhouwer Leonard De Cuyper, het

"Cuypershof". Deze ontwierp ook het tracé van de Belgiëlei (toen nog Leopoldlei) en de Charlottalei na een bezoek aan de Russische stad Sint-Petersburg. Met de Belgiëlei wou hij twee prestigieuze maatschappijen met elkaar verbinden, de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde en de Koninklijke Maatschappij van de Harmonie. Hij had zijn atelier in de tuin. Na zijn dood woonde hier zijn dochter die getrouwd was met Frans-Ernest Dieltiens, de architect van o.a. de Leysstraat.

Nr. 144: Appartementgebouw uit het interbellum: markant hoekpand van 9 verdiepingen uit 1928 naar een ontwerp van architect P. Dries. Sobere baksteenbouw met rechthoekige muuropeningen.

Het huidige karakteristieke gebouw verrees in de jaren 1930 in art-decostijl en herinnert, mede door zijn tapse opbouw, aan de in hetzelfde decennium gereedgekomen Boerentoren. Het was een van de eerste Antwerpse 'wolkenkrabbers' en een van de vele appartementengebouwen welke door de firma Amelinckx gezet zijn. Het oorspronkelijke plan voor een aanpalende derde hoogbouw, richting Belgiëlei, is bij gebrek aan financiën en toelatingen, niet uitgevoerd.

De "Résidence Isabelle" is tot het onofficiële symbool van de wijk geworden.

Waar we nu een nieuw en donker appartementenblok zien stond voordien "Café Breugel", het café waar onze volkszanger Wannes Van de Velde zo gaarne over zong. Zie ook de foto op de dichtstbijzijnde nutskast.

*"In café Breugel snijdt de jukebox door het
doedelzakkenleer,
zingen zuipers in gekraakt Amerikaans.
De gravuren aan de muren tonen koel en eigenwijs
en in ander' vreemde talen: Spaans, Arabisch en
Sanskriet;
..... "*

16. Volkshogeschool Elcker-Ik (Breughelstraat 31/33)

We lopen de Breughelstraat in en hier kan u waarschijnlijk/hopelijk in Elcker-Ik, op nr. 31/33 verpozen.

We blijven wel eerst even staan bij de buste van Wannes.

Meer informatie over Wannes Van de Velde, een van de bekende bewoners van onze wijk. Zanger, muzikant, componist, tekstschrijver, beeldend kunstenaar, ereburger van Klein Antwerpen en nog veel meer.

Wannes Van de Velde. Geboren op 29 april 1937 in Antwerpen en er op 23 november 2008 gestorven.

De jonge Wannes groeide op in het Schipperskwartier waar hij in contact kwam met zeelui uit verschillende landen. Hij genoot van hun muziek en vreemde tongval, iets wat hij later in zijn eigen composities en teksten tot leven kon brengen.

Hij studeerde aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten waar hij, buiten voor penseel en potlood, belangstelling toonde voor de volksmuziek. Hij begon daar ook zelf teksten te schrijven en zijn eerste liederen werden een aanklacht tegen de sloop van de oude stadskern. Echte faam kreeg Wannes Van de Velde met zijn briljante nummers "*Ik wil in de straten verdwalen*" en "*Café Breugel*".

In 2006 kreeg Wannes van de Wijk Klein Antwerpen, waar hij met zijn echtgenote in de Antoon Van Dijkstraat woonde, de titel van ereburger. Iets later werd een reuzenpop naar zijn beeltenis gemaakt, waarvan hij zelf het hoofd ontwierp. Enkele maanden voor zijn dood werd een buste van hem aan de gevel van Elcker-Ik onthuld. En de naamtegel op het Verdraagzaamheidsplein, vlak bij de bank waar hij zo gaarne zat, doet ons altijd aan hem denken.

De straat werd in 1879 geopend en genoemd naar de beroemde schilder Pieter Breughel de Oude (1525/1569), de zogenaamde Boerenbreughel.

Hier, in nr. 31/33 biedt Volkshogeschool Elcker-Ik eenieder verschillende cursussen aan. Elke voorbijganger kan ook, tijdens de openingsuren, gebruik maken van de cafetaria.

In de straat staan verschillende voormalige pakhuizen waaronder een tot lofts omgebouwd kruidenmagazijn "De Pepermolen". Nr. 27/29

Nr. 10/16: Een voormalig koetshuis en stallen voor de burgerij

Nr. 15/19: De vroegere school van de Zusters Apostolinnen, nu de Experimentele school "Vita & Pax" VZW. Met hun typische Engelse uniform in donder blauw met rode das (de meisjes in een blauw kleed met rood lint, de jongens in korte blauwe broek en gilet).

17. Woning Lilar (Jacob Jordaensstraat 33)

Door de Breughelstraat naar de Jacob Jordaensstraat en we lopen door tot nr. 33.

De Jacob Jordaensstraat werd in 1864 geopend en genoemd naar de Antwerpse schilder Jacob Jordaens (1591-1678).

Het is een echte kinderstraat met de scholen Sint-Jozef waar kinderen tussen 2,5 en 12 jaar school lopen en met de provinciale school Sint-Godelieve (nr 15/25) voor het middelbaar onderwijs.

Deze klassen en de vele kinderrijke gezinnen zorgen dat er alle uren van de dag jonge stemmen te horen zijn.

We merken op dat hier vooral orthodox-joodse families wonen.

Nr 33: Imposant natuurstenen rijhuis in neo-classicistische stijl met neo-renaissance elementen van circa 1900. Onder de kroonlijst boven de ingang een fries met opschriften "Quellinus" en "Rubens".

Dit huis is gebouwd door een kunstverzamelaar en na de Eerste Wereldoorlog woonde hier Albert Lilar, advocaat, minister van justitie en vice-premier onder Gaston Eyskens.

Zijn vrouw, Suzanne Lilar (1901 – 1992) was de eerste vrouw met een juridisch diploma, zij schreef toneel en essays in het Frans. Voor haar literair oeuvre werd Lilar in 1976 met de erfelijke titel van Barones vereerd.

Hun dochter Françoise, Mallet, Joris Lilar was eveneens schrijfster. Ze behandelde thema's als de menselijke relaties, de werkende klasse en het lesbianisme. Ze werd door haar hele loopbaan bekroond met talrijke prijzen. Een belangrijk deel van haar inspiratie haalde ze uit onze wijk, Klein Antwerpen, (" Het huis van papier" uit 1970).

" Als ik aan mijn Vlaamse afkomst denk, ruik ik boenwas. Opeens zie ik alles duidelijk voor me: het doffe, stoffige buffet, de vale vloer, een plastic autootje dat verdrukt in een hoek ligt, een bot van de hond, de vogelkooi die in geen weken is schoongemaakt"

18. Waarom straatnamen van schilders/kunstenaars?

Bij de aanleg van het Stadspark werd ook het grootse plan opgezet om er een heuse kunsttempel in te voorzien. Men begon met de omliggende wegen een naam te geven van beeldende kunstenaars.

Uiteindelijk verrees het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten aan de Leopold de Waelplaats.

En wij, wijk Klein Antwerpen, behielden de mooie straatnamen.

Straatnamen naar kunstenaars:

- Consciencestraat naar schrijver Hendrik Conscience
- Van Eycklei naar de wereldgekende schilderbroeders Jan en Hubert Van Eyck
- Breughelstraat naar schilder Pieter Breughel de oude
- Antoon Van Dijkstraat naar schilder Antoon Van Dijck
- Jacob Jordaensstraat naar de schilder Jacob Jordaens
- Rembrandtstraat naar schilder Rembrandt van Rijn
- Edelinckstraat naar beeldende kunstenaar Gerard Edelinck
- Van Noortstraat naar Adam Van Noort, leermeester van P.P.Rubens en van J.Jordaens
- Memlingstraat naar schilder Hans Memling
- Florisstraat naar schilder Frans Floris
- Van Breestraat naar historie- en portret schilder Matthias Van Bree
- Rubenslei naar onze bekende schilder Peter Pauwel Rubens
- Bexstraat naar Frans Bex die bouwmeester was

De Antoon Van Dyckstraat...

De meest aristocratische van Rubens leerlingen (geboren in Antwerpen in 1599 en te Londen gestorven in 1641) mocht zijn naam geven aan deze straat.

Het weggedeelte van aan het Stadspark tot aan de Jacob Jordaensstraat is circa 1864 door de grondeigenaar Moretus geopend en Van Dycklei genoemd. In 1936 werd aan de naam een voornaam toegevoegd en het 'lei' veranderd...dit om verwarring met de Van Dyckkaai te vermijden die toen Ernest Van Dijckkaai werd.

Vooral aan de pare zijde een fraaie verzameling van burgerhuizen. De oudste woningen met ondiepe balkon met ijzeren leuning, de jongere met verhoogde begane grond en balkon met ballustrade of erker.

Balkons zijn typisch voor burgers- en herenhuizen van voor de Eerste Wereldoorlog. Zelfs nadat er vanaf 1901 een stedelijke belasting moest op betaald worden, bleef men ze bouwen of misschien zelfs juist daarom: het was een statussymbool. Ook al verdubbelde de stad rond 1910 nog de belasting en ondanks de water- en windoverlast die ze bezorgden.

We volgen de Antoon Van Dyckstraat tot aan de Van Eycklei

Tussen de Van Eycklei en de Van Dijkstraat hebben we de Memlingstraat en de Rembrandstraat.

Rembrandt Harmenszoon van Rijn (Leiden 1606 - Amsterdam 1669) was een schitterend portretschilder die tevens uitmuntte in de graveerkunst. Naar hem is de Rembrandtstraat genoemd.

Op de hoek Rembrandstraat/Van Eycklei heeft tussen 1881 en 1882 een heus Panorama gestaan..

Wat is een Panorama?

Het illusionistische effect van de panoramarotonde met gigantische schilderijen bezorgde de bezoeker de adembenemende ervaring middenin de voorstelling te staan en ze te beleven.

Op 16 juli 1881 opende hier het "Panorama Antwerpen" als eerste vaste Panorama zijn deuren. Het onderwerp van de enorme schilderijen was "Antwerpen in de 16e eeuw", een weids gezicht op de stad van op de linkeroever van de Schelde. Louis Artan de Saint-Martin (1837-1890), schilder van deze panorama, is de belangrijkste Belgische marineschilder van de 19e eeuw.

De constructie had een doormeter van 38 meter en was overhuifd door een tentdak, waarin een lichtzone was uitgespaard. Rond de centrale pijler, waaraan het scherm hing, lag het met een dubbele trap te bereiken platform en ook het 'vals plat' werd gesuggereerd. Het schilderij zelf had een lengte van ongeveer 120 meter en een hoogte van 12 meter.

Een jaar na de opstelling verhuist het "Panorama" naar Gent.

Van Eycklei

Voor de omvorming van het Herentalse fort tot Stadspark in de jaren 1867-1869 was de Van Eycklei een brede niet verharde rij - en wandelweg die bij slecht weer voor alle verkeer afgesloten werd.

De weg kreeg in de loop van de jaren ook verschillende namen o.a. Moretuslei omdat het op de voormalige gronden van de familie Moretus aangelegd was.

Later werd de straat officieus Rubenslei genoemd en na 1860 "Wapperslei" en dan "Van Eycklei" naar de gebroeders schilders Jan en Hubert Van Eyck.

Het huidige politiekantoor in de Quinten Matsijslei was eertijds een huis, gebouwd door deze beroemde drukkerijfamilie Moretus.

Circa 1960 werd de huidige Van Eycklei herprofileerd en verrezen de moderne flatgebouwen langs het Stadspark.

19. Stadspark

We zien aan de overkant het stadspark

Het verhaal van het Stadspark begint op het feodaal goed, de zogenaamde “Terlistgronden”. Dit goed werd in het Noorden begrensd door de huidige Carnot- en Gemeentestraat, in het Zuiden door de Van Eyck- en de Plantin en Moretuslei en kwam achtereenvolgens in handen van verschillende adellijke families.

In 1279 vestigden de zusters Victorinnen, afkomstig van het Nederlandse Sint-Victor-klooster zich op de plaats waar nu (ongeveer) het Stadspark zich bevindt. Het nieuwe klooster, dat al snel “Sint-Margrietendal” of “Ter Nonnen” werd genoemd, maakte samen met het buitenverblijf “Kievit” deel uit van de “Terlistgronden”. In 1542 werd bij de Nederlandse belegering, het klooster om strategische redenen platgebrand en nooit meer heropgebouwd. Sinds eind 15de eeuw werden de “Terlistgronden” bevoeid door de Herentalse Vaart die haar water betrok van het Schijn, een zijrivier van de Schelde. Op de gronden van het huidige park werd de driehoekige “Herentalse Schans” gebouwd, die als militaire versterking deel uitmaakte van de oude Spaanse vestingen uit de 16de eeuw.

Na de aanleg van de Brialmontomwalling herbestemt de stad de lunet Herentals tot openbaar park, ter compensatie voor het verdwijnen van de Promenade de Longchamps op de voormalige Spaanse omwalling. De aanleg van het winnend ontwerp voor het Terkamerenbos van Brussel zal het Antwerpse stadsbestuur overtuigen om met de ontwerper E. Keilig in zee te gaan.

Het stadspark werd in 1867 door architect Edward Keilig ontworpen en uitgevoerd als landschapspark. Het werd een park van 14 ha groot. Het is ingepast in de voormalige lunet en heeft een zacht glooiend terrein, als gevolg van de gedeeltelijke opvulling van de binnenruimte van het voormalige fort. De vijvers volgen in grote lijnen het tracé van de vroegere gracht, alleen aan de zijde van de Quinten Matsijslei werd zij gedeeltelijk gedempt. De oorspronkelijk strakke lijn van de grachtoevers werd vervangen door een speelser profiel: kunstmatige rotsen en kronkelende paden langs bosjes en grasperken. Het gevarieerd bomenbestand is zeer waardevol.

Het stadspark vormde in die tijd een belangrijke schakel in de nieuwe stadszone, met het Leopoldkwartier, de buurt die na de sloop van de wallen (1864 en volgende) ontstond langs de Boulevard Léopold (nu Belgiëlei) en het gebied rond het stadspark met de Sint-Jozefkerk (1867) op de Loosplaats als monumentale baken. Verder maakte het park ook deel uit van het programma om de Leien, naar het voorbeeld van de Weense Ringstrasse, aan te leggen met inplanting van grote representatieve gebouwen zoals de (nu verdwenen) Vlaamse Schouwburg, het Gerechtshof, de Nationale Bank, iets later de Sint-Michielskerk, de Opera en het Zuidstation. Het Stadspark was een onderdeel in het referentiekader waarover de Antwerpse burgerij beschikte voor ontspanning en sociale contacten.

Weetje: Het park werd nog maar zeer recent, op 21 mei 2010, in zijn totaliteit beschermd als monument naar aanleiding van de bezorgdheid die er heerste over de teloorgang en de

toekomst van het park. "Volgens mijn adviseurs is het Stadspark inderdaad een parel uit de belle époque met een uitgesproken historische, esthetische en natuurwetenschappelijke waarde", zegt Van Mechelen. "De bescherming als monument ligt dus voor de hand. Maar het park is wel aan een opknappbeurt toe. Daarom heb ik opdracht gegeven om onverwijld een restauratiedossier op te stellen."

En dat dossier is al vele malen herbekeken, herbekeken, herbekeken...

20. Hangbrug (Stadspark)

We steken de Van Eycklei, liefst aan het zebrapad, over en lopen even in het park rechts de helling op naar de hangbrug.

In mei 1868 tekende architect Eduard Keilig, de ontwerper van het Stadspark, een detailplan voor de hangbrug in het park. Deze ijzeren hangbrug zou een spanwijdte van 27,50m krijgen, 7,25m boven het wateroppervlak zweven en rusten op een deel van de voormalige aarden wal van de 'Herentalse schans'. Onder het brugdek werd de brug versierd met kunstmatige rotsen en langs de oever van de vijver werd een 'chemin inferieur' voorzien. Aan de vijver was toen een aanlegsteiger voor de mensen die op de vijver konden roeien met kleine bootjes en vissen. De brug deed dan dienst als eerste balkon.

Wanneer de wandelaars het hoogste punt in het park bereikten, doken de torens van de Sint-Jozefkerk op. Wie van daaruit terugblikte naar de stad zag in de skyline de Onze-Lieve-Vrouwkathedraal. Spijtig genoeg verhindert nieuwbouw vandaag dit zicht.

In 1974 werd de brug bij Koninklijk Besluit beschermd als monument. In 1976 werd ze hersteld en nu, 2020, grondig vernieuwd om terug in oude glorie te kunnen bewonderd en bewandeld worden.

In de grote vijver zwemmen, buiten verschillende eendjes en wel 1000 vissen (deze laatste zijn een gift geweest van de Wijkvereniging en de Chabathgemeenschap aan de stad) vier mooie zwanen.

De witte heten Victorien en Eduard en werden geschonken door de wijkvereniging. Hun namen refereren naar de Zusters Victorinnen die in de 13e eeuw hun klooster bouwden waar nu het park is en naar de ontwerper van dit Stadspark Edward Keilig.

Een jaartje later zorgde de wijkvereniging voor nog twee witte zwanen, Chris en Patrick.

Wie zin heeft in een extra wandeling kan altijd doorlopen richting skateplein en dan meer naar rechts tussen het groen een modern standbeeld bekijken.

21. Monument der Gesneuvelden (Kruispunt Van Eycklei/Rubenslei)

We vervolgen na de hangbrug ons wandelpad en gaan langs de zijde van de Van Eycklei naar beneden in de richting van de Leien

"Monument der Gesneuvelden" uit 1930.

Edward Deckers (1873-1956), Antwerps eclectisch beeldhouwer en medailist, is de kunstenaar die deze beeldengroep verwezelijkte. Albert I, koning van België als opvolger van Leopold II (1875-1934) is de ruiter.

Dit bronzen ruitersstandbeeld is een oorlogsmonument "dat al onze ellende, gans onze strijd en gans onze hulde aan de gevallen van de grote tragedies 1914-1918 en 1940-1948 moet symboliseren".

In 1922 werd een nationale prijskamp uitgeschreven om een oorlogsmonument op te richten. Wel zesendertig kunstenaars namen deel. Edward Deckers werd met de uitvoering belast.

Het bekroonde beeld was niet zo hoog als we nu zien. Aanvankelijk stond het paard op een laag voetstuk en de koning zelf zat alles behalve krijgshaftig, eerder ietwat doorgezakt.

Oorspronkelijk was de voorziene plaats het "Blauw-Torenplein" doch de beeldhouwer was hiermee niet tevreden.

Op 21 april 1930 werd deze grote beeldengroep tegenover de Nationale Bank geplaatst. Hiervoor moesten twee beelden en een fontein verdwijnen. Deze fontein staat nu in de Jan Van Rijswijcklaan voor de ingang van de Expo, vroeger het Bouwcentrum. Amper 20 jaar later, op 17 april 1951 verhuisde het beeld zelf naar het Stadspark.

Later kreeg het monument het opschrift *1914-1918*

1940-1945

Jaarlijks, op 11 november, wordt op het plein rond het monument de Wapenstilstand herdacht en gevierd. Sprekers staan dan voor vele toehoorders: oudstrijders, prominenten en passanten.

We lopen terug naar de Nationale Bank en zijn aan het einde van de Wandeling.

Hebt u vragen of/en bemerkingen?

Neem gerust contact op met de wijkvereniging.

Wijkvereniging Klein Antwerpen

2018 Antwerpen

www.kleinantwerpen.be

info@kleinantwerpen.be

0496 93 72 72